

Hanna Golasz-Szołomicka*

Okna maswerkowe na Śląsku z XV do połowy XVI w.

Window tracery in Silesia from the 15th to the half of the 16th century

Wstęp

Maswerki zachowały się w 10 kościołach wzniesionych od początku XV do około połowy XVI w.¹ oraz w kaplicach kościołów wcześniej ukończonych. Znaczna ich część została odnowiona w XIX w., ale nie widać już śladów po tych pracach [1]–[3]. Poczynione zmiany są dziś często trudne do stwierdzenia. Można mieć tylko nadzieję, że większość przedstawionych niżej okien posiada oryginalny lub odtworzony według oryginału układ maswerków. Najwięcej wątpliwości budzą maswerki kościołów wrocławskich.

Okna w elewacjach kościołów

Elewacje kościołów w większości rozczłonkowane są wysokimi przyporami o kilku uskokach, między którymi znajdują się wysokie i szerokie okna. Schodzą one nisko i często opierają się na gzymsie kapnikowym wieńczącym cokołową część budowli (Jelenia Góra, Kłodzko, Lwówek, Nysa, Żary) (il. 1). Okna bazylik mają mniejszą wysokość niż w kościołach halowych, ale podobną szerokość. W kilku budowlach ściany pozbawione są przypór, a okna umieszczone na tle gładkich murów wydają się mniejsze, gdyż przestrzeń między nimi jest szersza (Wrocław – nawa boczna korpusu kościoła bernardynów, kaplice kościoła św. Marii Magdaleny) (il. 2). Ściany kaplic dobudowanych do naw bocznych kościoła parafial-

Introduction

Tracery is preserved in ten churches which were erected from the beginning of the 15th century until circa the half of the 16th century¹ as well as in chapels of churches which were completed earlier. Most of them were renovated in the 19th century, however, there are no traces of these renovation works anymore [1]–[3]. Unfortunately, today all those introduced changes are often difficult to notice. One can only hope that the majority of the windows presented below have an original arrangement or it has been reconstructed according to their original tracery. It is the window tracery in Wrocław churches that gives rise to most doubts.

Windows in the facades of churches

The facades of churches are in most cases segmented by means of high buttresses with several stages among which there are high and wide windows. They go down low and are often based on the eaves cornice which crowns the plinth part of the building (Jelenia Góra, Kłodzko, Lwówek, Nysa, Żary) (Fig. 1). Windows of basilicas are lower than those in hall churches but they have a similar width. In some structures the walls are devoid of buttresses and the windows which are placed against the smooth walls appear smaller because the space between them is wider (Wrocław – the aisle in the body of the Bernardine Church, the chapels of St Mary Magdalene Church) (Fig. 2). The walls of the chapels that were

* Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej/Faculty of Architecture, Wrocław University of Technology.

¹ Datowanie przyjęto za [1].

¹ The dating was taken from [1].

II. 1. Okna w elewacjach kościoła bazylikowego i halowego: a) elewacja południowa korpusu nawowego kościoła parafialnego w Kłodzku; b) widok od południowego wschodu kościoła parafialnego w Lwówku Śląskim (fot. H. Golasz-Szołomicka)

Fig. 1. Windows in the facades of the basilica and hall church: a) southern facade of the aisle body of the parish church in Kłodzko; b) view from the south-east of the parish church in Lwówek Śląski (photo by H. Golasz-Szołomicka)

II. 2. Elewacje bez przypór: a) elewacja północna nawy bocznej kościoła bernardynów we Wrocławiu; b) elewacja południowa kościoła św. Marii Magdaleny we Wrocławiu (fot. H. Golasz-Szołomicka)

Fig. 2. Facades without buttresses: a) northern facade of the aisle of Bernardine Church in Wrocław; b) southern facade of St Mary Magdalene Church in Wrocław (photo by H. Golasz-Szołomicka)

nego św. Marii Magdaleny we Wrocławiu także tworzą gładkie lico bez przypór, ale wykonano w nich bardzo szerokie okna, pozostawiając odległości między wynoszące nieco ponad połowę ich szerokości. Okna kaplic są szersze od XIV-wiecznych okien w nawie głównej, trójdzielnych, rozdzielonych przyporami.

Najbardziej zróżnicowany układ okien występuje w katedrze w Opolu, która była budowana etapami, z wykorzystaniem wcześniejszych murów [4]. W korpusie nawowym z 1. poł. XV w. przypory rozstawione są szeroko, a trójdzielne okna zajmują niespełna 1/3 przestrzeni między nimi. W dobudowanym w 2. poł. XV w. prezbiterium w jego zachodnim przęśle, o szerokości podobnej jak w korpusie, umieszczono dwa okna trójdzielne, a w pozostałej części zmniejszono odległości między przyporami i okna podobne do poprzednich wypełniają przestrzeń między nimi. W kilku kościołach

added to the aisles of St Mary Magdalene Parish Church in Wrocław also create a smooth face without buttresses, however, very wide windows were made in them leaving the spaces between them which are a bit over half of their width. The windows of the chapels are broader than the 14th-century tripartite windows in the nave which are separated by buttresses.

The most diverse arrangement of windows occurs in the cathedral in Opole which was built in stages with the use of old walls [4]. In the nave body dating from the 1st half of the 15th century buttresses are widely spaced and tripartite windows occupy less than 1/3 of the space between them. In the presbytery which was added in the 2nd half of the 15th century, in its western bay with a width similar to that of the body, two tripartite windows were built, whereas in the remaining part of the presbytery the distance between windows was shortened and windows

okna są od cztero- do ośmiodzielnych. Czterodzielne okna rozdzielone przyporami występują w prezbiterium kościoła parafialnego w Nysie (1424–1430), w kaplicach kościoła św. Marii Magdaleny we Wrocławiu (k. XIV–poł. XV w.), w kościele parafialnym w Lwówku (2. poł. XV w.–1521 r.), a szerokie od pięcio- do ośmiodzielnych znajdują się w kaplicach i kruchtach kościoła św. Piotra i Pawła w Legnicy.

Okna w elewacjach wewnętrznych

W kościołach bazylikowych elewacja ścian wewnętrznych nawy głównej składała się z arkad międzynawowych i ściany z oknami umieszczonymi w jej górnej części. W większości ściana podzielona została lizenami, które w górze wnikają w sklepienia, a niżej schodzą na filary międzynawowe. W nawach bocznych kościołów bazylikowych najczęściej ściany są gładkie, ze wspornikami podtrzymującymi sklepienia. Okna wchodzą w strefę sklepień, a w dole schodzą dość nisko.

W większości kościołów halowych ściany są rozczłonkowane lizenami, z oknami rozpoczynającymi się tuż pod sklepieniami i nisko schodzącymi. W kilku obiektach ściany pozostawiono gładkie, z rytmicznie rozmieszczonymi oknami. W górnej strefie ścian między okna wnikają elementy sklepień – wsporniki i żebra.

Kompozycje maswerków

Najstarsze maswerki pochodzą z przełomu XIV i XV w. oraz z początku XV w. Występują one w kaplicach kościoła św. Marii Magdaleny we Wrocławiu i w kościele parafialnym w Namysłowie.

Kaplice kościoła św. Marii Magdaleny we Wrocławiu według L. Burgemeistra [5] wzniesiono około 1400 r., natomiast zdaniem M. Niemczyk budowano je od 1370 r. do 2. poł. XV w. [6]. Okna sąsiadujących ze sobą kaplic tworzą zespoły kompozycyjne i wskazują na podobny czas powstania (il. 3). Są one trój- i czterodzielne o bogatej kompozycji maswerków, z wyjątkiem dwudzielnych okien kaplic zachodnich po stronie północnej. Z trzech okien południowych w części wschodniej dwa są jednakowe, a środkowe odmienne. W dwóch oknach laskowanie zamykają cztery małe ostrołuki z trójliściem, nad którymi są dwa czteroliście ujęte w dwa ostrołuki. Między te ostrołuki wchodzi wypukły trójkąt z trzema otwartymi trójliściami. Pozostałe przestrzenie uzupełniają dwa rybie pęcherze po bokach i kółko na górze. W oknie środkowym cztery ostrołuki wieńczą dwa koła z wpisanym trójliściem ujęte w dwa ostrołuki, niższe niż w oknach sąsiednich. Podłucze wypełnia wypukły kwadrat z czterema trójliściami otwartymi.

Piętro nad kryptą południową z romańskim portalem zajęła kaplica Tostów, która otrzymała smukłe okno trójdzielne. Laskowanie zamykają trzy ostrołuki z trójliściem, z których środkowy jest nieco wyższy. Podłucze skomponowano z wypukłego trójkąta z trójliściem, do którego przylegają trzy półkola z szerokimi otwartymi trójliściami kolistymi. Okna pięciu kolejnych kaplic ku zachodowi są czterodzielne o kompozycji zbliżonej do tych wystę-

similar to the previous ones filled the spaces between them. In several churches there are windows divided into four up to eight parts. Quadripartite windows separated by buttresses appear in the presbytery of the parish church in Nysa (1424–1430), in the chapels of St Mary Magdalene in Wrocław (end of the 14th century–the half of the 15th century), in the parish church in Lwówek (2nd half of the 15th century–1521) and wide quadripartite up to octopartite windows occur in the chapels and vestibules of St Peter and Paul Church in Legnica.

Windows in the interior facades

In basilica churches the facade of interior walls of the nave consisted of inter-nave arcades and the wall with windows in its upper part. The wall was predominantly divided by lesenes which entered the vaults in its upper part and went down onto inter-nave pillars. In basilica churches the walls of aisles are mostly smooth with cantilevers supporting vaults. Windows are included in the area of vaults and they go down quite low.

In most hall churches walls are segmented by lesenes and have windows that start just under the vaults and go down low. In upper parts of the walls elements of vaults appear between windows – cantilevers and ribs.

Designs of tracery

The oldest tracery dates back to the turn of the 15th century and the beginnings thereof. It occurs in the chapels of St Mary Magdalene Church in Wrocław and in the parish church in Namysłów.

According to Burgemeister [5], the chapels of **St Mary Magdalene Church in Wrocław** were built in about 1400, whereas in M. Niemczyk's opinion they were built from 1370 until the 2nd half of the 15th century [6]. Windows of the adjacent chapels form compositional complexes and indicate a similar time of origin (Fig. 3). These are tripartite and quadripartite windows with a rich tracery design with the exception of bipartite windows of the western chapels on the northern side. Among three southern windows in the eastern part two of them are identical but the middle one is different. In two windows the tracery design is closed by four small pointed arches with a trefoil above which there are two quatrefoils in two pointed arches. Between these pointed arches there is a convex triangle with three open trefoils. The remaining parts are complemented by two mouchettes on the sides and a circle at the top. In the middle window four pointed arches are crowned with two circles with a trefoil included in two pointed arches and lower than in the neighboring windows. The window-head is filled with a convex square with four open trefoils.

The storey above the southern vestibule with a Romanesque portal housed the Toast Chapel which received a slender tripartite window. Tracery is closed by three pointed arches with a trefoil, the middle of which is a bit higher. The window-head has a convex triangle with a trefoil which is adjacent to three semicircles with wide open round trefoils. The windows of the next five chapels

Il. 3. Wrocław
– kościół św. Marii Magdaleny,
okna kaplic
(fot. H. Golasz-Szołomicka)

Fig. 3. Wrocław
– St Mary Magdalene Church,
chapel windows
(photo by H. Golasz-Szołomicka)

pujących w oknach wschodnich, z tą różnicą, że w podłuczcu umieszczono koła z wpisanymi trzema lub czterema trójliściami na zmianę.

Po stronie północnej kaplice wschodnie mają dwa okna z maswerkami identycznym jak środkowe okno po stronie południowej. Nad portalem północnym okno jest trójdzielne z centralnie umieszczonym wypukłym trójkątem z wpisanymi trójliściami, któremu po bokach towarzyszą rybnie pęcherze. Kaplice w zachodniej części mają okna dwudzielne, umieszczone gęsto, po dwa w kaplicy. Na zmianę występują dwa maswerki z czteroliściem lub trójliściem wpisanym w koło.

W **Namysławie** na początku XV w. do wcześniejszego korpusu kościoła parafialnego dobudowano prezbiterium oraz kaplice boczne przy korpusie [6], [7]. Cały kościół ma układ halowy, okna są wysokie, trójdzielne, rozdzielone przyporami. W elewacji południowej prezbiterium w czterech oknach występują na zmianę dwa układy maswerków nad trzema ostrołukami – trzy koła z czteroliściami kolistymi i wypukły trójkąt z wpisanymi trzema trójliściami otwartymi. Okna wschodnie otrzymały maswerki o delikatniejszych przekrojach laskowania i oszczędniejszych wzorach, niektóre nie są dopasowane do wykroju ościeży okien, może pochodzą z XIX w. Okna we wschodnich kaplicach od południa oraz w kaplicach północnych są niewysokie, ale szerokie, czterdzielne ze

to the west are quadripartite with designs similar to those in the eastern windows, except the fact that in window-head there are circles with three or four trefoils in a cycle.

On the northern side the eastern chapels have two windows with the tracery identical to the middle window on the southern side. Above the northern portal there is a tripartite window with a centrally situated convex triangle with trefoils, which is accompanied by mouchette on its sides. The chapels in the western part have wide bipartite windows which are situated closely together in pairs in each chapel. Two windows with tracery designs with a quatrefoil or trefoil placed in a circle.

At the beginning of the 15th century in **Namysłów** a presbytery and side chapels next to the body were added to the previous body of the parish church [6], [7]. The whole church has a hall arrangement with high tripartite windows separated by buttresses. In the southern facade of the presbytery two tracery designs above three pointed arches appear in four windows in a cycle – three circles with round quatrefoils and a convex triangle with three open trefoils. The eastern windows received tracery with more delicate cross-sections of mullions and more economical patterns, but some of them were not suited to the shapes of window jambs and perhaps they date back to the 19th century. Windows in the eastern chapels on the south side as well as in the northern chapels are not high but wide

złożonymi kompozycjami maswerków. W oknie wschodnim kaplicy południowej ostrołuki wieńczące laskowanie połączono miękką linią tworzącą ośli grzbiet. Tylko dwie połączone wysokie kaplice po stronie południowej otrzymały odmienne układy maswerków – na laskowanie przedłużone aż do linii górnego ostrołuku nałożono profile tworzące trójkąt zwieńczony kwiatonem, a od spodu z wycięciami w otwarty trójkąt na środku i połówki trójkątów po bokach.

Bogaty zestaw maswerków występuje w halowym kościele parafialnym w **Nysie**, którego prezbiterium powstało w latach 1424–1430². Ogromne okna czterodzielne w elewacjach podłużnych posiadają laskowanie zakończone ostrołukami z wpisnymi trójliściami, nad którymi znajdują się kompozycje w kole lub kwadracie wypukłym. Tworzą je wieloliście i rybnie pęcherze o różnych proporcjach i kompozycjach. Okna wielobocznego zamknięcia wschodniego są trójdzielne. Ich dekoracje w podłuczach są różne: cztery rybnie pęcherze, czteroliść, pięćliść, trzy serca w wypukłym trójkącie, dwie przecinające się soczewki w kole. W dwóch oknach ostrołuki połączono, tworząc łęki półkoliste. Trójdzielne okna posiadają także kaplice południowe, z których we wschodniej w strefie podłuczach występują cztery wygięte miękką linią profile, tworzące w środku kształt soczewki.

Kościół parafialny w **Kłodzku** rozpoczęty w 1390 r. od prezbiterium ukończono częścią zachodnią w 1432 r. W latach 1500–1503 dobudowano od południa kaplicę św. Jakuba. W zachodnich przęsłach nawy oraz w kaplicy zachowały się cztery okna trójdzielne i jedno czterodzielne o ciekawych kompozycjach maswerków, a w oknie północnym i w kaplicy profile ostrołuków ościeży zostały przedłużone i przecinają się. Wszystkie okna mają profilowane ościeża. W oknach trójdzielnych po stronie południowej strefa podłuczach wypełniona została rybimi pęcherzami ułożonymi piętrowo, wachlarzowo oraz pionowo. Okno północne posiada maswerk z laskowaniem zakończonym czterema ostrołukami, a właściwie łukami wygiętymi lekko w ośli grzbiet. Nad nimi znajdują się dwa poziomy kół z wpisnymi trójliściami kolistymi. W dolnej części koła nie są zamknięte, lecz łączą się z elementami dolnych ostrołuków lub kół.

Z 1. poł. XV w. pochodzą okna korpusu katedry w **Opolu**. W elewacji południowej występują na zmianę dwa typy maswerków w trójdzielnych oknach o kompozycji koncentrycznej z trójliściami i czteroliściami oraz o układzie promienistym z trzema rybimi pęcherzami. Takie same układy maswerków występują w dobudowanym w 2. poł. XV w. prezbiterium. Tylko we wschodnich wielobocznych zakończeniach naw bocznych znajdują się okna dwudzielne, które w podłuczach wypełnia wieloliść w kole.

Halowy kościół parafialny w **Żarach** z korpusem rozpoczętym w XIV w. (do linii poszurów okiennych) ukończony został w 1430 r. Wszystkie okna są wysokie, trójdzielne, ostrołukowe. W strefie podłuczach laskowanie

and quadripartite with complex designs of tracery. In the eastern window of the southern chapel the pointed arches crowning the tracery were connected by means of a soft line forming an ogee. Only two connected high chapels on the southern side were given different designs of tracery – profiles forming a triangle crowned with a finial was put on the extended tracery up to the line of the upper pointed arch and at the bottom – with cut-outs in the open triangle in the middle and halves of triangle on the sides.

A rich set of tracery occurs in a hall parish church in **Nysa**, whose presbytery was built in the years 1424–1430². Huge quadripartite windows in the longitudinal facades have tracery lined with pointed arches with trefoils above which there are compositions in a circle or in a convex square. They are formed by multi-foils and mouchettes of various proportions and compositions. The eastern polygonal closure has tripartite windows. Their decorations in the area under arches are different, i.e. four mouchettes, a quatrefoil, a pentafoil, three hearts in a convex triangle, two intersecting lenses in a circle. In two windows pointed arches were connected forming semicircle arches. Southern chapels also have tripartite windows and in the eastern part of the area below their arches there are four soft line profiles forming the shape of a lens in the middle.

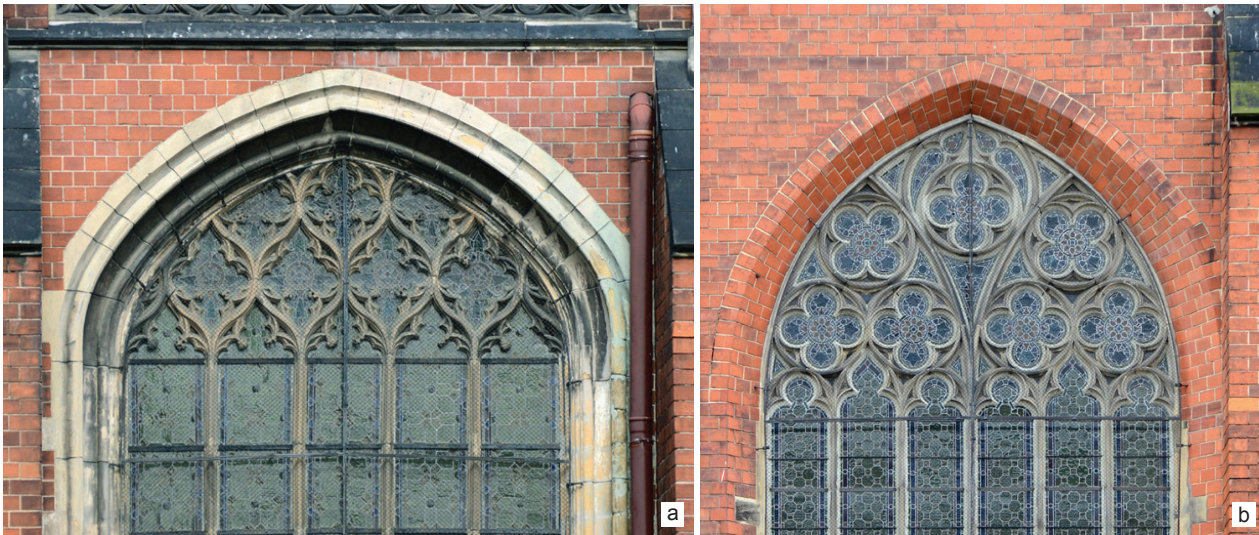
The parish church in **Kłodzko** whose construction started with a presbytery in 1390 was completed by erecting its western part in 1432. In the years 1500–1503 St James Chapel was built on the southern side. In the western bays of the nave and in the chapel, four tripartite windows are preserved as well as one quadripartite window with interesting designs of tracery, whereas in the northern window and in the chapel the profiles of arch jambs were extended and they intersected. All the windows have profiled jambs. In the tripartite windows on the southern side, the area below the arch is filled with mouchette arranged in tiers, vertically and fan-shaped. The northern window has tracery with a pattern ended with four pointed arches and actually the arches which are slightly curved in the form of an ogee. Above them there are two levels of circles with circular trefoils inside. In the lower part the circles are not closed but they are combined with the elements of the lower pointed arches or circles.

The windows of the cathedral body in **Opole** date back to the 1st half of the 15th century. Two types of tracery in tripartite windows with a concentric composition with trefoils and quatrefoils as well as with a radial arrangement with three mouchettes appear in a cycle in the southern facade. The same designs of tracery are found in a presbytery which was added in the 2nd half of the 15th century. Only in the eastern polygon ends of the aisles there are bipartite windows with a multi-foil in a circle in the area below the arch.

The hall parish church in **Żary** whose body was started in the 14th century (up to the line of the downstream

² M. Niemczyk [6, s. 43–45] przyjęła wcześniejsze datowanie prezbiterium, do którego dobudowano korpus nawowy. Kaplice przy prezbiterium datowała na koniec XIV w., a przy korpusie na lata 1424–1430.

² M. Niemczyk [6, pp. 43–45] assumed the earlier dating of the presbytery to which a nave body was added. She dated the presbytery chapels to the end of the 14th century, while the body ones for the years 1424–1430.

Il. 4. Legnica – kościół pw. św. Piotra i Pawła: a) okno kaplicy południowej korpusu, b) okno kruchty północnej (fot. H. Golasz-Szołomicka)

Fig. 4. Legnica – St Peter and Paul Church: a) window of the south chapel of the church body, b) window of the north vestibule (photo by H. Golasz-Szołomicka)

dzieli się na dwie części i łukowatymi liniami dochodzi do ościeży, tworząc trzy ostrołuki dolne, wyżej dwa ostrołuki przecinające się wydzielają dwa romby i trzeci romb zamknięty dużym ostrołukiem. Niektóre maswerki kończą się poniżej ostrołuku ościeży.

Do kościoła parafialnego **pw. Panny Marii w Legnicy** w latach 1417–1438 dobudowano kaplicę Sukienników [6]. Jej dwa okna są czterodzielne z rybimi pęcherzami różnie ułożonymi. Okna prostokątnego prezbiterium, dobudowanego w latach 1450–1468, są ogromne, sześciocienne, z kompozycją z wydłużonych rybich pęcherzy w podłuczcu. Dodatkowo w 1/3 wysokości występuje pas złożony z ostrołuków z wpisanymi trójliściami.

W XV w. powstały kaplice i kruchty przy nawach bocznych kościoła parafialnego **św. Piotra i Pawła w Legnicy** [6]. Większość kaplic pochodzi z około 1420 r., tylko północne kaplice wschodnie z połowy i końca XV w. (il. 4). Trzy okna południowe kaplicy nad zakrystią są pięciocienne z laskowaniem dochodzącym w większości do górnego ostrołuku, połączonym delikatnymi ostrołukami i wieloliściami. Dwa boczne okna otrzymały na osi ostrołuk z wpisanym trójliściami, a między bocznymi laskowaniami – łęk w ośli grzbiet z wpisanym trójliściami zwieńczony asymetrycznym, rozciągniętym trójliściami. W oknie środkowym skrajne części maswerku wykończono jak w poprzednich oknach, trzy środkowe elementy zamknięto na jednym poziomie łękami w ośli grzbiet z wpisanym trójliściami, a nad nimi umieszczono wydłużone czteroliście w soczewkach.

Dwie kaplice południowe przy korpusie nawowym otrzymały okna pięciocienne z podłuczem wypełnionym powtarzającym się motywem. W niższej kaplicy jest to czteroliście ujęty w obrys soczewki zakończonej oślim grzbietem. Motyw powtórzono w dwóch poziomach. Okno to jako jedyne ma kamienne profilowane ościeża od strony zewnętrznej. Podobny maswerk otrzymało okno w kaplicy zachodniej po stronie północnej. Okno w wyz-

apron) was completed in 1430. All the windows are high, tripartite and they have pointed arches. In window-head the tracery arrangement is divided into two parts and goes down to the jambs in the form of arched lines forming three lower pointed arches, then higher two intersecting pointed arches form two rhombuses and the third rhombus is closed with a large pointed arch. Some arrangements of tracery end below the pointed arch jamb.

Sukienników (Clothiers) Chapel was added to **The Virgin Mary Parish Church in Legnica** in the years 1417–1438 [6]. It has two quadripartite windows with mouchettes arranged differently. The sexpartite windows of the rectangular presbytery, which was added in the years 1450–1468, are huge with the arrangement of elongated mouchettes with trefoils inside. Additionally, there is a belt consisting of pointed arches with trefoils inside.

Chapels and vestibules at the aisles of **St Peter and Paul Parish Church in Legnica** were built in the 15th century [6]. Most of the chapels date back to circa 1420 and only northern chapels date from the middle and end of the 15th century (Fig. 4). Three southern pentapartite windows of the chapel situated above the sacristy have tracery reaching mostly the upper pointed arch, which is connected by means of delicate pointed arches and multi-foils. Two side windows have on their axis a pointed arch with a trefoil inside, whereas between side tracery designs – an arch in the form of the ogee with a trefoil crowned with asymmetric and extended trefoil. In the middle window the extreme parts of the tracery were finished similarly to the previous windows, i.e. three central elements were closed with arches in the shape of the ogee at the same level with a trefoil inside and four elongated quatrefoils in lenses were situated above them.

Two chapels at the nave body have pentapartite windows and the window-head is filled with a repeating motive. In the lower chapel it is a quatrefoil inside a lens outline ended with the ogee. The motive was repeated

szej kaplicy południowej korpusu posiada cztery poziomy soczewek wypełnionych dwoma rybimi pęcherzami, połączonych skośną linią falującą.

Kaplica nad kruchtą znajdująca się między kaplicami południowymi otrzymała duże okno sześciodzielne z kompozycją w kole w strefie ostrołuku. Składa się na nią środkowe kółko, z którego wychodzi osiem wydłużonych rombów, między ich wierzchołkami wpisano kwadraty, a części między nimi a kołem wypełniono półkolami z wpisanym trójliściem.

Kaplica nad kruchtą między kaplicami północnymi ma największe okno ośmiiodzielne, w którym środkowy filarek o zdecydowanie większym przekroju dzieli się w strefie podłucza, tworząc dwa ostrołuki. Każdy z nich otrzymał trzy koła z czteroliściem otaczające centralną łezkę z trójliściem i lilijką. Dopelnieniem są boczne rybie pęcherze. „Trójkąt” między ostrołukami posiada na osi trójliść w soczewce zakończonej na dole lilijką, a po bokach rozciągnięte wzdłuż trójliście.

Trzy kaplice północne mają po bokach okna sześciodzielne i w środku pięciodzielne o różnych kompozycjach. W szerszych oknach środkowy profil dzieli się na dwa, tworząc boczne ostrołuki. Wypełniono je czteroliściami wpisanymi w trzy koła. W podłuczu jest także czteroliść w kole ujęty przez dwa rybie pęcherze. W węższym oknie środkowy ostrołuk kończący łaskowanie jest wyższy i łączy się z dwoma rybimi pęcherzami leżącymi oraz dwoma ustawionymi ku górze.

W oknie zachodnim ze środkowego filarka wychodzą dwa profile tworzące dwa ostrołuki wypełnione czteroliściami wpisanymi w koło. Nad tymi ostrołukami znajduje się kolejny czteroliść w kole ujęty w górnej połowie przez dwa rybie pęcherze.

Do kościoła parafialnego (obecnie katedry) w **Świdnicy** w połowie XV w. dobudowano dwie kaplice po stronie północnej i jedną po stronie południowej, a później jeszcze trzy kolejne [6]. Wszystkie otrzymały okna maswerkowe. Północno-wschodnia kaplica Łaziebników ma trzy okna trójdzielne. Okno wschodnie w podłuczu wypełnia czteroliść z trójliściami otwartymi, pod którym po bokach umieszczono rybie pęcherze. Okna północne mają łaskowania zakończone ostrołukami, które połączono po dwa odcinkiem koła, tworząc dwa prawie półkola przecinające się. Nad nimi znajduje się czteroliść kolisty w kole. Maswerki są podobne, ale różnią się grubością przekrojów oraz kształtem łęków zbliżonych do półkoli.

Następna północna kaplica Krawców z połowy XV w. otrzymała duże okno sześciodzielne. Nad ostrołukami kończącymi łaskowanie środkowy profil podzielono na dwa tworzące szerokie ostrołuki. Wypełniają je po trzy rybie pęcherze ustawione pionowo. Dwa wydłużone rybie pęcherze wypełniają część środkową między ostrołukami.

Taki sam maswerk występuje w północno-zachodniej kaplicy Sukienników datowanej na 1470 r.

Południowo-wschodnia dwukondygnacyjna kaplica Bractwa Mariackiego z około 1450 r.³ ma na piętrze duże sześciodzielne okno. Środkowa łaska u podstawy łęku

on two levels. The window is the only one to have stone profiled jambs from the outside. The window in the western chapel on the northern side received similar tracery. The window in the upper southern chapel of the body has four levels of lenses filled with two mouchettes connected by an oblique wavy line.

The chapel above the vestibule which is located between the southern chapels received a large sexpartite window with a design in a circle in the pointed arch zone. It consists of a central circle from which eight elongated rhombuses come out; among their vertices there are squares and the parts between them and the circle are filled with semicircles with a trefoil inside.

The chapel above the vestibule between the northern chapels has the largest octopartite window in which a central small pillar with a definitely bigger cross-section is divided in the window-head forming two pointed arches. Each of them received three circles with a quatrefoil, which surround a central tear with a trefoil and a lily. Side mouchettes complement the whole composition. A “triangle” between pointed arches has on its axis a trefoil in the lenses ended with a lily at the bottom and trefoils elongated along the sides.

Three northern chapels have sexpartite windows on the sides and pentapartite windows inside with different designs. In wider windows the central profile is divided into two and forms side pointed arches. They were filled with quatrefoils placed in three circles. In the area of window-head there is also a quatrefoil in a circle enclosed with two mouchettes. In the narrower window the central pointed arch which ends in a tracery design is higher and it is connected with two lying mouchettes and two other which are set upright.

In the western window two profiles forming two pointed arches filled with quatrefoils enclosed with a circle come out from the central small pillar. Above these pointed arches there is another quatrefoil in a circle enclosed with two mouchettes in its upper half.

Two chapels on the northern side and one on the southern side and later next three chapels were added to the parish church (the cathedral at present) in **Świdnica** in the middle of the 15th century [6]. They all had tracery in their windows. The north-eastern Łaziebników (Bath-keepers) Chapel has three tripartite windows. The eastern window in the area of window-head is filled with a quatrefoil with open trefoils under which mouchettes were placed on the sides. The northern windows have tracery ended with pointed arches which were connected in pairs by a segment of the circle forming two almost semicircles which intersect. Above them there is a circular quatrefoil in a circle. Tracery designs are similar but they are different in the cross section thickness and the shape of arches similar to semicircles.

The next northern Krawców (Taylors) Chapel from the middle of the 15th century received a large sexpartite window. Above the pointed arches which end the tracery design the central profile was divided into two wide pointed arches. They are filled with mouchettes in threes which are set upright. Two elongated mouchettes fill the central part between pointed arches.

³ Lub z 1463 r. według D. Hanulanki [8].

dzieli się i wyznacza dwa ostrołuki, które wypełniły wirujące w kole rybnie pęcherze. W podłuczcu nad nimi dwa rybnie pęcherze obejmują czteroliść.

Kaplica Kupców z 1487 r. ma okno trójdzielne. Trzy ostrołuki z wpisanymi trójliściami otrzymały różną wysokość, środkowy jest wyższy. Otaczają go trzy czteroliście wpisane w koło.

Kaplica Löwe z 3. ćw. XIII w., przebudowana w XVI w. posiada trójdzielne okno z trzema ostrołukami, czteroliściami w kole i drobnymi elementami uzupełniającymi.

W połowie XV w. w kościele parafialnym w **Grodzkowie** nadbudowano prezbiterium. Po stronie południowej znajdują się trzy okna maswerkowe, z których dwa są trójdzielne, a trzecie – zachodnie – dwudzielne. W ostatnim oknie laskowanie kończą ostrołuki z wpisanymi trójliściami, a nad nimi znajduje się koło wypełnione kolistym trójliściami. W oknie środkowym dwa skrajne laskowania kończą się ostrołukami z trójliściami, a środkowe zamyka łęk półkolisty, niżej osadzony od bocznych. Koło z czteroliściami dopełniają w podłuczcu dwa rybnie pęcherze. Okno wschodnie otrzymało trzy ostrołuki połączone przecinającymi się półkolami oraz czteroliść w kole.

Kościół parafialny w **Lubinie** około 1460–1465 r. uzyskał nawę północną i został przebudowany na bazylikę. Nawa południowa⁴ ma trzy okna trójdzielne. Dwa skrajne posiadają jednakowe maswerki, w podłuczcu wypełnione szerokimi rybnymi pęcherzami ustawionymi lekko skośnie. Okno środkowe otrzymało wydłużone rybnie pęcherze ułożone przy obrzeżach ostrołuku, a środek uzupełniło koło. W kaplicy dobudowanej po stronie północnej znajduje się czterodzielne okno o łuku prawie półkolistym, w którego strefie występują trzy koła z czteroliściami kolistymi. W krużce północnej umieszczono okno o odnowionym maswerku podobnym do dwóch południowych.

W kościele bernardynów we **Wrocławiu** prezbiterium wzniesiono w latach 1463–1466, a korpus nawowy w latach 1466–1502. W prezbiterium po stronie północnej i południowej znajdują się okna trójdzielne, z wyjątkiem przeszły zachodniego i okna wschodniego, które są oknami czterodzielnymi. Wszystkie okna mają łęk obniżony w stosunku do pierwotnego. Maswerki odnowiono po zniszczeniach wojennych. W oknach trójdzielnych nad trzema ostrołukami z trójliściami, kończącymi laskowanie, umieszczono dwa podobne ostrołuki z trójliściami. W oknach czterodzielnych podłuczcie wypełniają trzy koła z kolistymi czteroliściami.

W elewacji zachodniej wrocławskiego kościoła bernardynów występują trzy okna. Środkowe wysokie, nad portalem, jest czterodzielne. Laskowanie kończy się ostrołukami z trójliściami. Nad nimi znajdują się cztery soczewki. Powstały one z dwóch odwróconych ostrołuków i łączą się z następnym poziomem ostrołuków wnikaćcych w podłuczcie. Równocześnie ostrołuki tworzą przecinające się faliste linie. Okna naw bocznych są trójdzielne z laskowaniem podzielonym u podstawy ostrołuku i tworzą dwa poziomy ostrołuków.

The same tracery appears in the north-western Sukienników (Clothiers) Chapel which dates from 1470.

The south-eastern two-storey St Mary's Brotherhood Chapel from about 1450³ has a large sexpartite window on the first floor. The central stonework at the base of the arch was divided and separated two pointed arches which filled mouchettes swirling in a circle. In the area of window-head above them two mouchettes enclose a quatrefoil.

Kupców (Merchants) Chapel from 1487 has a tripartite window. Three pointed arches with enclosed trefoils received different heights and the middle one is higher. It is surrounded by three quatrefoils enclosed with a circle.

Löwe Chapel from the third quarter of the 13th century, which was rebuilt in the 16th century, has a tripartite window with three pointed arches, a quatrefoil in a circle and small complementing elements.

In the middle of the 15th century a presbytery was added to the parish church in **Grodzów**. On the southern side there are three windows with tracery, the two of which are tripartite and the third one – western – is bipartite. In the last window the stonework ends with pointed arches with trefoils and above them there is a circle filled with a circular trefoil. In the middle window two extreme tracery designs end with pointed arches with trefoils and the middle one closes a semicircular arch which is situated below the side ones. A circle with a quatrefoil is complemented by two mouchettes in the area of window-head. The eastern window received three pointed arches connected with intersecting semicircles and a quatrefoil in a circle.

The parish church in **Lublin** got the northern aisle and was rebuilt into a basilica in about 1460–1465. The southern aisle⁴ has three tripartite windows. Two extreme windows have identical tracery which in the window-head are filled with wide mouchettes set slightly obliquely. The middle window received elongated mouchettes arranged at the edges of the pointed arch and the centre was complemented by a circle. In the chapel, which was built on the northern side, there is a quadripartite window with almost a semicircular arch in the zone of which there are three circles with circular quatrefoils. In the northern vestibule there is a window with renovated tracery similar to the southern ones.

In the Bernardine Church in **Wrocław** the presbytery was built in the years 1463–1466 and the nave body in the years 1466–1502. In the presbytery on its northern and southern sides there are tripartite windows with the exception of the western bay and the eastern window which are quadripartite windows. All of the windows have a lowered arch in relation to the original one. The tracery was renovated after the war damages. Two similar pointed arches with trefoils were situated. In the tripartite windows above three pointed arches with a trefoil which end the stonework two similar pointed arches with trifolts were placed. In the quadripartite windows the window-head is filled with three circles with circular quatrefoils.

³ Or from 1463 according to D. Hanulanka [8].

⁴ Dated by B.G. Steinborn also for the years 1460–1465 [9, p. 83].

⁴ Datowana przez B.G. Steinborn także na lata 1460–1465 [9, s. 83].

Il. 5. Chojnów – kościół parafialny (fot. H. Golasz-Szołomicka)

Fig. 5. Chojnów – the parish church (photo by H. Golasz-Szołomicka)

W kościele parafialnym w **Chojnowie** do korpusu ukończonego w 1400 r. dobudowano do 1468 r. prezbiterium, a w XV–XVI w. – kaplice. W nawie głównej prezbiterium i korpusu nawowego występują identyczne okna trójdzielne z laskowaniem zakończonym w podłuczcu trójliściami (il. 5). Podobny maswerk ma okno wschodnie prezbiterium, które jest bardzo wysokie i być może z tego powodu na wysokości około 1/3 od góry znajduje się w nim pas maswerkowy. Składa się on z kolistych trójliści przeciętych laskowaniem. Od dołu i od góry dochodzą do niego trójliście ostrołukowe wpisane w ośli grzbiet.

W nawach bocznych występują okna czterodzielne. Laskowanie kończy się trójliściami wpisanymi w ostrołuk, w dwóch oknach po dwa ostrołuki połączono linią półkolistą. W lewym oknie elewacji południowej nad ostrołukami znajdują się dwa koła z rybimi pęcherzami połączonymi skośną linią falistą, a nad nimi czteroliść w wypukłym kwadracie. Prawe okno tej elewacji oraz okno wschodnie nawy południowej otrzymały w podłuczcu kompozycję z centralnym trójliściem kolistym, do którego promieniście dochodzą trzy łęki wygięte w ośli grzbiet. Dopełnienie tworzą wklęsłe kwadraty, dzięki którym całość została ujęta w sześciobok o wklęsłych odcinkowo bokach. Motyw sześcioboku wykorzystano także we wschodnim oknie nawy północnej. Jest on symetryczny, z wpisanym trójliściem i ujęty w koło. Dolne, boczne przestrzenie uzupełniają dwa rybne pęcherze.

Kaplica Sukienników z 1470 r. [6] po południowej stronie prezbiterium otrzymała szerokie czterodzielne okno z maswerkowym kołem, w które wpisano dwa wypukłe trójkąty z trójliściami. Kaplica Bożywojów z 1543 r., połączona z kruchtą, ma dwa okna czterodzielne, jedno wysokie o łuku z podwyższoną strzałką, a drugie nad portalem mniejsze o łuku przyplaszczonym. We wschodnim oknie w podłuczcu znajdują się dwa rybne pęcherze ustawione pionowo. W zachodnim rybne pęcherze leżą, a nad nimi znajduje się koło z czteroliściem.

In the western facade of Wrocław Bernardine Church there are three windows. The central window above the portal is high and quadripartite. The stonework ends with pointed arches with trefoils. There are four lenses above them. They were created from two reversed pointed arches and are connected with the next level of pointed arches entering the window-head. At the same time, the pointed arches form intersecting wavy lines. The windows of aisles are tripartite with the stonework divided at the bottom and form two levels of pointed arches.

In 1468 a presbytery was added to the body of the parish church in **Chojnów**, which was completed in 1400 and chapels were added in the 15th–16th centuries. In the nave of the presbytery and the nave body there are identical tripartite windows with the tracery layout ending with trefoils in the window-head (Fig. 5). Similar tracery appears in the eastern window of the presbytery, which is very high and perhaps due to this reason it has a tracery belt at a height of 1/3 from its upper frame. It consists of circular trefoils crossed with a tracery design. Ogival trefoils enclosed with the ogee converge there from the bottom and from the top of it.

There are quadripartite windows in the aisles. The tracery layout ends with trefoils enclosed with a pointed arch and in two windows pointed arches were connected in pairs by means of a semicircular line. In the left window of the southern facade above the pointed arches there are two circles with mouchettes connected with an oblique wavy line and above them there is a quatrefoil in a convex square. The right window of this facade as well as the eastern window of the southern aisle received a composition with a central circular trefoil in the area below the arch, to which three arches formed as the ogee are connected. It is complemented by concave squares thanks to which the whole design is enclosed with a hexagon with concave edges in some sections. A motive of the hexagon was also used in the eastern window of the northern aisle. It is symmetric and has a trefoil enclosed in a circle. Lower side areas are complemented by two mouchettes.

Sukienników (Clothiers) Chapel from 1470 [6] on the southern side of the presbytery received a wide quadripartite window with a tracery circle in which there are two convex triangles with trefoils. Bożywoj Chapel from 1543, which is connected with the vestibule, has two quadripartite windows, the first of which is high having the arch with an increased arrow, while the other above the portal is smaller with a flattened arch. In the eastern window in the area below the arch there are two mouchettes set upright. In the western window mouchettes lie and there is a circle with a quatrefoil above them.

The Bernardine Church in **Jawor** from the years 1485–1489 has still preserved windows in the northern aisle as well as in the presbytery from the east and west, whereas on the southern side there is a monastery. All windows are bipartite with the exception of the first eastern window in the body. The tracery layout ends with a pointed arch with an ogival or circular trefoil. Above them in the presbytery there is a vertical profile and mouchette in a cycle, whereas in the eastern window there are two

Kościół bernardynów w **Jaworze** z lat 1485–1489 zachował okna w nawie północnej oraz w prezbiterium od wschodu i północy, a po stronie południowej wznosi się klasztor. Wszystkie okna są dwudzielne z wyjątkiem pierwszego okna wschodniego w korpusie. Laskowanie kończy się ostrołukiem z wpisaniem trójliściem ostrołukowym lub kolistym, nad nimi w prezbiterium na zmianę występują profil pionowy i rybi pęcherz, a w oknie wschodnim dwa wijące się rybie pęcherze ustawione pionowo. Okno wschodnie korpusu nawowego posiada laskowanie zakończone trzema ostrołukami, które zostały połączone linią kolistą. Równocześnie laskowanie przedłużono ku górze do dużego ostrołuku. W środkowej części powtórzono w odbiciu zwierciadlanym fragment ostrołuku przedłużonego do linii kolistych. Drugie okno nawy i czwarte nad ostrołukami otrzymały koło, a trzecie – pionowy profil.

Kościół parafialny w **Bolesławcu** wznoszono od 1482 do 1521 r. W 1583 r. przekuto trzy okna prezbiterium, które mają profilowane ościeża i podział laskowaniem na trzy części. Maswerki pozostały w południowych oknach prezbiterium, w północnych oknach zakrystii oraz w zachodnim oknie nawy południowej. Południowe okno wieloboku wschodniego zamykającego nawę południową jest dwudzielne, z profilowanym słupkiem dochodzącym do szczytu ostrołuku. Nakłada się on na trójliść obejmujący całą szerokość otworu. Ościeża okna są profilowane dwiema dość szerokimi wklęsłkami. Drugie okno prezbiterium jest trójdzielne, laskowanie kończy się po bokach ostrołukiem, a na środku – łękiem w osli grzbiet. Nad nimi znajdują się dwa koła przedzielone skośną falistą linią. Najwyżej umieszczono asymetrycznie łezkę. Wschodnie i północne okna zakrystii są dwudzielne, z laskowaniem podzielonym i wydzielającym dwa niesymetryczne ostrołuki. Drugie okno zakrystii jest trójdzielne, z szerokim kołem bez podziałów w podłuczcu. Zachodnie okno nawy południowej jest dwudzielne, z laskowaniem zakończonym trójkątem o lekko wklęsłych ramionach. Łączą się one z centralnie położonym wypukłym kwadratem, który na obwodzie uzupełniają trójkąty i czworoboki o lekko wygiętych ramionach.

Kościół parafialny w **Lwówku Śląskim** jest trójnawową budowlą halową z trójnawowym prezbiterium halowym zakończonym trzema wielobokami. Korpus nawowy powstał w 2. poł. XV w., a prezbiterium ukończono w 1. ćw. XVI w. [10]. Okna są wysokie i szerokie, czterodzielne w elewacjach podłużnych. W elewacji południowej korpusu każde okno otrzymało inny maswerk. Okno zachodnie posiada laskowanie, które w strefie podłuczca dzieli się i liniami kolistymi tworzy kolejne piętra ostrołuków. W dwóch kolejnych oknach laskowanie kończy się ostrołukami z wpisaniem trójliściami. Wyżej środkowa laska rozdwa się i zamyka dwa duże ostrołuki, które wypełniają we wschodnim oknie po dwie łezki, a w środkowym figury o płynnych kształtach. W środkowym oknie podłuczce zajmują dwa „trójkąty” oddzielone pionową laską, natomiast w oknie wschodnim na osi występuje forma łezki i owalu nad nią, tworzące zdeformowany rybi pęcherz.

Maswerk wschodniego okna korpusu nawowego został powtórzony we wszystkich trzech oknach połud-

writhing mouchettes set in a vertical position. The eastern window of the aisle body has the tracery arrangement ending with three pointed arches which were connected by a circular line. The tracery layout was elongated up to the big pointed arch. In the central part a fragment of the pointed arch elongated to the circular lines was repeated in a mirror reflection. The second window of the aisle and the fourth window above the pointed arches received a circle, whereas the third window – a vertical profile.

The parish church in **Bolesławiec** was erected in the years 1482–1521. In 1583 three windows were made in the presbytery and they had profiled jambs as well as a tracery layout division into three parts. Tracery was preserved in the southern windows of the presbytery as well as in the northern windows of the sacristy and in the western window of the southern aisle. The southern window of the eastern polygon, which closes the southern aisle, is bipartite with a profiled small pillar reaching the top of the pointed arch. It overlaps with the trefoil covering the entire width of the opening. Jambs of windows are profiled with two quite wide concavities. The second window of the presbytery is tripartite and the tracery layout ends with a pointed arch on the sides, whereas in the middle – with an arch in the form of the ogee. Above them there are two circles divided by an oblique wavy line. A tear was situated asymmetrically at the highest place. The eastern and northern windows of the sacristy are bipartite with a divided tracery layout and separated two non-symmetrical pointed arches. The second window of the sacristy is tripartite with a wide circle without any divisions in the window-head. The western window of the southern aisle is bipartite with the tracery layout ending with a triangle with slightly concave arms. They are connected with a centrally situated convex square which is complemented by triangles on its perimeter and quadrangles with slightly bent arms.

The parish church in **Lwówek Śląski** is a structure with one nave and two aisles with a three-aisle hall presbytery ended with three polygons. The nave body was built in the second half of the 15th century and the presbytery was completed in the first quarter of the 16th century [10]. The windows are high, wide and quadripartite in longitudinal facades. In the southern facade of the body each window has a different tracery. The western window has the mullions which are divided and forms the next levels of pointed arches in the window-head. In the next two windows the tracery layout ends with pointed arches with trefoils. Higher the central stonework splits and closes two large pointed arches which are filled with tears in pairs in the eastern window, whereas the central one is filled with figures with smooth shapes. In the central window the area below the arch comprises two “triangles” separated by vertical stonework, whereas in the eastern window on its axis there is a form of a small tear and an oval above it which create a deformed mouchette.

The tracery of the eastern window of the aisle body was repeated in all three southern windows of the presbytery and in the northern facade. Different designs of tracery were applied in the eastern polygons. In the central polygon the windows are tripartite with the tracery layout

niowych prezbiterium oraz w elewacji północnej. Odmiennie kompozycje maswerków wprowadzono we wschodnich wielobokach. W wieloboku środkowym okna są trójdzielne z laskowaniem zamkniętym ostrołukami z wpisaniem trójliściem, a równocześnie połączono co drugi ostrołuk linią tworzącą wspólnie dwa przecinające się łuki półkoliste. Nad nimi umieszczono koło podzielone na trzy części. Górna część koła nie wpisuje się jak dotychczas w ostrołuk podłucza, lecz wtapia w niego. Okno wschodnie otrzymało profilowane ościeża z głęboką wklęsłą. Okna w wielobokach zamykających nawy boczne są najwęższe, dwudzielne. Laskowanie zamykają łagodne ostrołuki z wpisaniem trójliściami kolistymi. Nad nimi umieszczono koło z podziałem na trzy części. W tych maswerkach w miejscu dolnej części koła znajdują się fragmenty ostrołuków. W oknach wschodnich wieloboków niektóre profile zostały lekko przedłużone poza obrys ostrołuku lub laskowań.

W 1559 r. dobudowano kaplice i kruchty przy kościele parafialnym w Lwówku Śląskim. Występują w nich ostatnie gotyckie okna maswerkowe na Śląsku. Okna pięterowej kaplicy południowej są niewielkich rozmiarów, ale trójdzielne. Okna na piętrze otrzymały profilowane obramienia. Maswerk prawego okna z połączonymi łukami kolistymi i górnym półkołem z podziałem na trzy części przypomina maswerk wieloboku nawy głównej. Podłucze okna lewego oraz dolnego, nad ostrołukami z trójliściami, wypełniają przecinające się łukowane linie. Okno kaplicy nad zakrystią ma maswerk identyczny jak w oknach prezbiterium. Piętro nad kruchtą otrzymało okno trójdzielne. Laskowanie kończą łuki półkoliste z kolistymi trójliściami. Z łuków wychodzą krzyżujące się profile, wygięte łukowato ku górze.

Podsumowanie

Pod względem kompozycji maswerki powstałe od początku XV do połowy XVI w. można podzielić ogólnie, podobnie jak w poprzednich okresach, na centralne i kilkupoziomowe (il. 6–8). Wykorzystywano w nich formy kół, ostrołuków, łuków półkolistych i wieloliści wzbogacone o nowe elementy. Z różnorodności form wynikają dalsze klasyfikacje. Wśród maswerków centralnych wyróżniono sześć grup od A do F (il. 6). Do grupy A zaliczono kompozycje z wieloliściem wpisaniem w koło. Jest to podstawowy motyw stosowany na Śląsku od połowy XIII w. i występujący do połowy XV w. Wywodzi się z pierwszego maswerku w Reims z 1210 r., który rozbudowano do czterodzielnego w korpusie kościoła w Saint-Denis (ok. 1235–1241), sześciodzielnego okna w prezbiterium katedry w Amiens (ok. 1245) i ośmiódzielnego okna wschodniego w katedrze w Lincoln (1256–1280) [11]. W czterodzielnych oknach w Namysłowie i Nysie laskowanie kończy się ostrołukiem z trójliściem. W trójdzielnym oknie w prezbiterium w Nysie ostrołuki dodatkowo połączono linią półkolistą. W dwóch oknach w Nysie koło z wieloliściem wypełniają trójliście i rybie pęcherze ułożone promieniście, w identycznym układzie lub naprzemiennym.

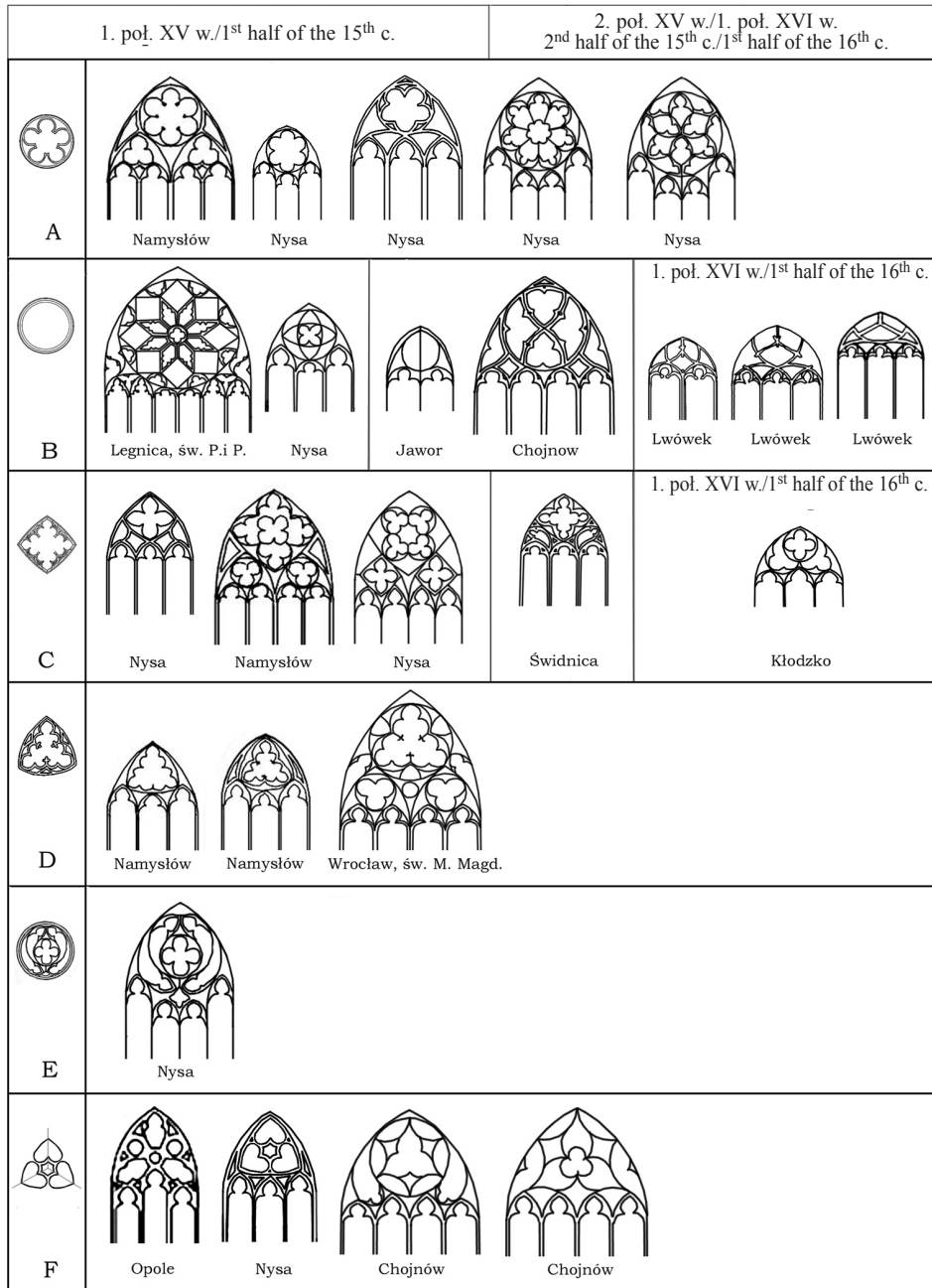
W grupie B znalazły się układy nowe, stosowane na Śląsku od 1. poł. XV w., w których koło wypełniono

closed with pointed arches enclosed with a trefoil and at the same time every other pointed arch was combined by a line forming together two intersecting semicircular arches. Above them a circle divided into three parts was placed. The upper part of the circle is not enclosed, as it was so far, in the pointed arch of the window-head but it blends in with it. The eastern window received profiled jambs with a deep concavity. Windows in the polygons which end the aisles are narrowest and bipartite. The tracery layout is finished with smooth pointed arches enclosed with circular trefoils. Above them there is a circle divided into three parts. In these tracery designs at the lower part of the circle there are fragments of pointed arches. In the eastern windows of the polygons some profiles were slightly elongated beyond the layout of the pointed arch or the tracery arrangement.

In 1559 chapels and vestibules were added to the parish church in Lwówek Śląski. They have the last Gothic window tracery in Silesia. The windows of the one-storey southern chapel are quite small but tripartite. The windows on the first floor have profiled framing. The tracery of the right window, which is connected with circular arches and the upper semicircle divided into three parts, resembles the tracery of the polygon of the nave. The windows-head of the left and lower windows are filled with intersecting arched lines above the pointed arches with trefoils. The chapel window above the sacristy has an identical tracery with the windows in the presbytery. The storey above the vestibule received a tripartite window. The tracery layout is finished with semicircular arches with circular trefoils. The arches continue with crossing profiles angled upwards.

Summary

In terms of composition, the tracery which was created from the beginning of the 15th century to the half of the 16th century can be generally divided, similarly to the previous periods, into the central and multi-level (Fig. 6–8). Forms of circles, pointed arches, semicircular arches and multi-foils enriched with new elements were applied in them. Further classifications result from the variety of forms. Among the tracery designs six groups from A to F were distinguished (Fig. 6). Designs with a multi-foil enclosed with a circle belong to group A. It is a fundamental motive used in Silesia since the half of 13th century, which appeared till the half of the 15th century. It originates from the first tracery in Reims from 1210, which was extended to the quadripartite window in the church body in Saint-Denis (about 1235–1241), to sexpartite window in the presbytery of the cathedral in Amiens (about 1245) and eastern octopartite window in the cathedral in Lincoln (1256–1280) [11]. In the quadripartite windows in Namysłów and Nysa the tracery layout ends with a pointed arch with a trefoil. In the tripartite window in the presbytery in Nysa pointed arches were additionally connected by a semicircular line. In two windows in Nysa a circle with a multi-foil is filled with trefoils and mouchettes arranged radially in an identical system or alternately.

Il. 6. Maswerki
o kompozycji centralnej
(oprac. H. Golasz-Szołomicka)

Fig. 6. Traceries with
a central composition
(by H. Golasz-Szołomicka)

różnymi elementami. W kościele św. Piotra i Pawła w Legnicy występuje sześciopanelne okno o bogatej i niespotykanej kompozycji składającej się z promieniście ułożonych wieloliści oraz rombów i kwadratów wokół nich. Podobne elementy znajdują się w rozecie północnego ramienia transeptu w katedrze w Chartres (1230/1240) [11]. W trójdzielnym oknie w Nysie koło wypełniają dwie przecinające się soczewki z czteroliściem w środku. Z 2. poł. XV w. pochodzą dwa okna w Jaworze i Chojnowie. Pierwsze z nich jest niewielkie, dwudzielne, z kołem przeciętym na pół pionowym profilem stanowiącym przedłużenie środkowej łaski. Czterodzielne okno w Chojnowie w podłuczcu ma duże koło wypełnione czterema ostrołukowymi trójliściami, które na złączeniu dają miękko wyginający się kształt litery X. Trzy okna z Lwówka pochodzące z 1. poł. XVI w. stanowią kolejne modyfikacje z kołem podzielonym na trzy części. Już

Group B comprises new arrangements which were used in Silesia since the first half of the 15th century where the circle was filled with various elements. In St Peter and Paul Church in Legnica there is a sexpartite window with a rich and unique composition consisting of radially arranged multi-foils as well as rhombuses and squares around them. Similar elements appear in the rosette of the northern transept arm in the cathedral in Chartres (1230/1240) [11]. In the tripartite window in Nysa the circle is filled with two intersecting lenses with a quatrefoil in the centre. Two windows in Jawor and Chojnow date back to the second half of the 15th century. The first of them is rather small, bipartite with a circle cut in two by means of the half-vertical profile constituting the extension of the central stonework. A quadripartite window in Chojnow in the area below the arch has a big circle filled with four ogival trefoils

w pierwszym oknie górna część koła wtapia się w ostrołuk, a w następnych widać coraz mniej górnej części – w zasadzie przestają one tworzyć kompozycję centralną. Nowym motywem są półkoliste łęki łączące co drugie łaskowanie oraz fragmenty profili przechodzące poza koło i ucięte, podobnie jak uczyniono z żebrami w sklepieniach kaplic w Lwówku.

Centralne kompozycje tworzone także z wieloliści wpisanych w „wypukły kwadrat” (il. 6C) lub „wypukły trójkąt” (il. 6D). Te formy występowały już w XIV w.

Tylko w jednym oknie w Nysie czteroliść obejmują rybie pęcherze (il. 6E), charakterystyczny motyw z XIV w. W XV w. zaprzestano stosowania wirujących rybich pęcherzy, występujących w XIV w., ale układano z nich inne kompozycje.

Do grupy F zaliczono układy promieniste, zbudowane z trójliści i serc. W Chojnowie ramiona trójliści mają zakończenie w kształcie oślego grzbietu. Między nimi znajdują się trzy lub dwa elementy tworzące wspólnie sześciobok o wklęsłych bokach. Strefę podłucza uzupełniają rybie pęcherze.

Znacznie więcej maswerków otrzymało kompozycje nazwane kilkupoziomowymi, podzielono je na osiem grup od G do O (il. 7, 8). Wśród nich są układy występujące w XIV w., jak trzy czteroliście w kołach ustawione piętrowo (il. 7G) oraz wieloliście ułożone koncentrycznie (H), które stosowano przez cały XV w. W kościele św. Piotra i Pawła znajdują się okna sześci- i ośmiodzielne, ze zdwojonymi układami czteroliści. W podłuczu uzupełniają je rybie pęcherze, a między kołami – lilijki. Jedynym oknem o układzie niesymetrycznym jest maswerk w Bolesławcu z 2. poł. XV w., w którym górne koło zamieniono na łezkę.

W XV i XVI w. podłucze maswerków wypełniano rybimi pęcherzami ułożonymi pionowo, poziomo i skośnie (il. 7I). Proporcje rybich pęcherzy są różne – od szerokich do bardzo wydłużonych. Najwcześniejszym przykładem układu pionowego jest maswerk z prezbiterium kolegiaty głogowskiej (1. poł. XIV w.). Początki takich kompozycji sięgają 1230 r., gdy powstały okna nawy północnej prezbiterium kościoła St. Mary w Beverley [11]. Podobne maswerki zastosowano w Minster w Beverley w nawie północnej korpusu (1308–1349). Za najwspanialsze kompozycje uważane są: „Bishop’s Eye” – okno w południowym ramieniu transeptu katedry w Lincoln z 1320 r. [11] oraz zachodnie okno w katedrze w Yorku w kształcie serca z 1338 r. [11]. Maswerki śląskie mają mniejszą liczbę elementów, dopiero sześciodzielne okna w katedrze w Świdnicy i w kościele Panny Marii w Legnicy (2. poł. XV w.) otrzymały ich więcej i o smuklejszych proporcjach. Tylko w kościele w Kłodzku z 1. poł. XVI w. wystąpiły dwa rybie pęcherze wirujące w kole. Po bokach towarzyszą im dwa kolejne zwrócone ku dołowi.

W kościele św. Piotra i Pawła w Legnicy (il. 8K) występują okna, w których podłucze wypełniają piętrowo identyczne, drobne formy rybich pęcherzy lub czteroliści⁵.

which give a softly bent shape of letter X at the join. Three windows from Lwówek dating from the first half of the 16th century constitute the next modifications with the circle divided into three parts. Already in the first window the upper part of the circle blends in with the pointed arch and in the next ones we can see less and less of the upper part – in fact, they cease to create a central composition. A new motive consists of semicircular arches connecting every other tracery arrangement as well as fragments of profiles going outside the circle and cut, similarly with the ribs in the vaults of the chapels in Lwówek.

Central compositions were also created from multi-foils enclosed with a “convex square” (Fig. 6C) or a “convex triangle” (Fig. 6D). These forms were already in use in the 14th century.

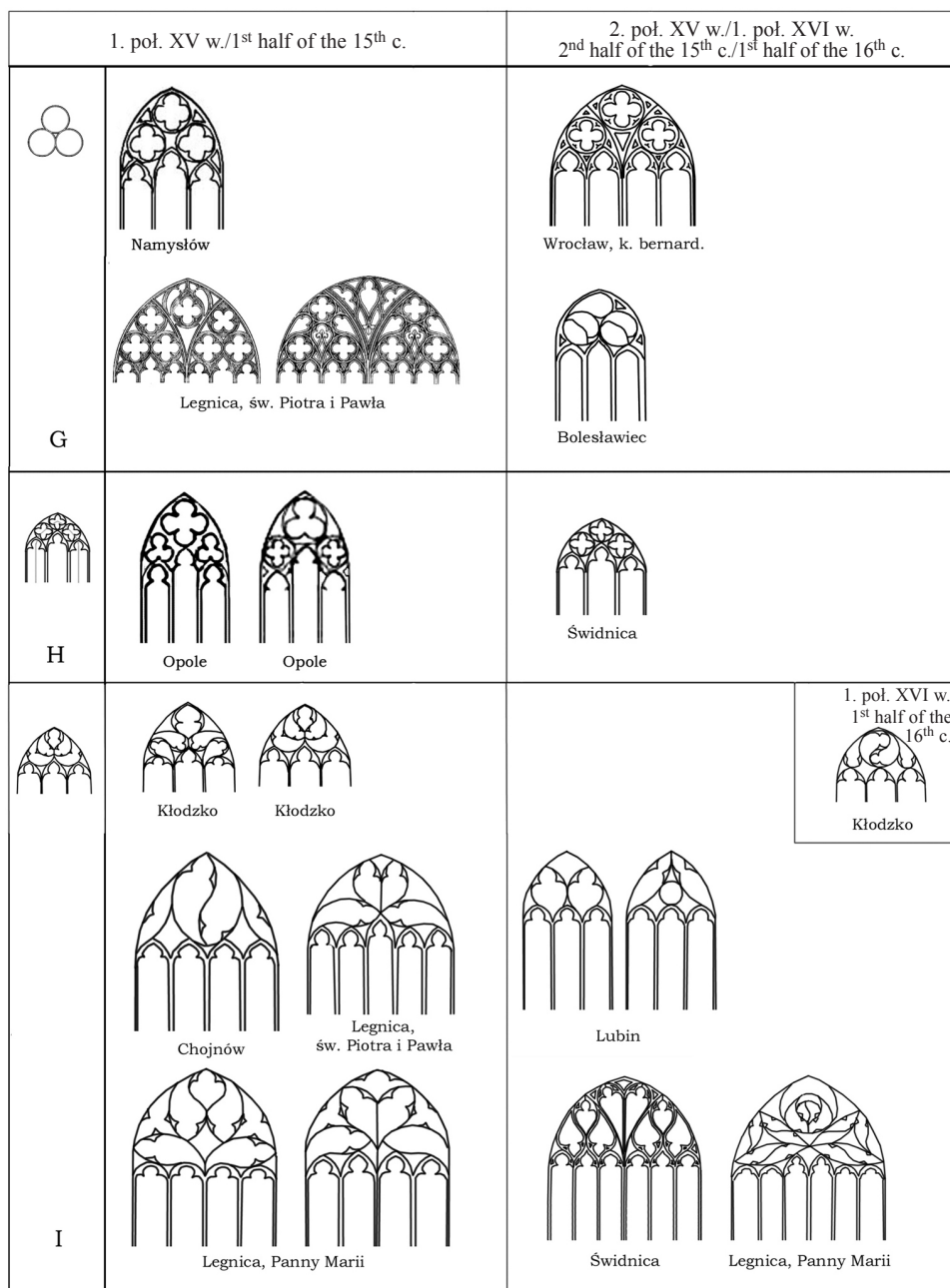
The window in Nysa is the only one in which a quatrefoil is enclosed with mouchettes (Fig. 6E) – a characteristic motive of the 14th century. In the 15th century spinning mouchettes, which appeared in the 14th century were no more used and other compositions were arranged from them.

Radial system arranged from trefoils and hearts belong to group F. In Chojnow trefoil arms have ends in the shape of the ogee. Among them there are three or two elements which together form a hexagon with concave edges. The area below the arch is complemented by mouchette.

Compositions called multi-level received much more tracery and they were divided into eight groups from G to O (Fig. 7, 8). Among these arrangements there are the ones that appear in the 14th century such as three quatrefoils in circles set in tiers (Fig. 7G) and concentrically arranged multi-foils (H) which were used during the whole 15th century. In St Peter and Paul Church there are sex- and octopartite with doubled arrangements of quatrefoils. In the window-head they are complemented by mouchettes, whereas between circles – by lilies. The only window of the asymmetrical arrangement is the tracery in Bolesławiec from the second half of the 15th century in which the upper circle was replaced by a small tear.

In the 15th and 16th century the area below the arches of tracery was filled with mouchettes set in a vertical, oblique and horizontal position (Fig. 7I). The proportions of mouchettes are different – from wide to very elongated. The earliest example of the vertical arrangement is the tracery of the presbytery of Głogów Collegiate (1st half of the 15th century). The beginnings of such compositions date back to 1230 when windows of the northern nave of St Mary Church presbytery in Beverley were built [11]. Similar tracery was used in Minster in Beverley in the northern aisle of the body (1308–1349). Bishop’s Eye – the window in the southern transept arm of the cathedral in Lincoln from 1320 [11] and the western window in the cathedral in York in the shape of a heart from 1338 [11] are considered to be the most remarkable compositions. The Silesian tracery has a smaller number of elements, only the sexpartite windows in the Cathedral in Świdnica and in Virgin Mary Church in Legnica (2nd half of the 15th century) received more of them and with slimmer proportions. The church in Kłodzko from the 1st half of the 16th century was the only one to have two mouchettes

⁵ G. Binding czas powstania okien kaplic legnickich określił na lata 1327–1379 [11, s. 337].

Il. 7. Maswerki o kompozycji kilkupoziomowej (oprac. H. Golasz-Szołomicka)
Fig. 7. Traceries with several levels of composition (by H. Golasz-Szołomicka)

W 2. poł. XIV w. w korpusie kościoła w Nysie wykonano maswerk, w którym piętrowo powtórzono 3+2 trójliście w kole, podobny znajduje się w kościele w Kłodzku z 1. poł. XV w. Układy te wywodzą się z maswerków angielskich i występują w prezbiterium katedry w Exeter (1280–1309) oraz w kaplicy mariackiej katedry w Wells (przed 1326) [11].

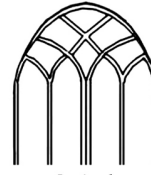
Poziomo układane podobne motywy stosowano także w 2. poł. XV w. (il. 8L). W dwóch oknach są to otwarte trójliście, a w zachodnim oknie kościoła bernardynów we Wrocławiu występują ostrołuki tworzące falujące linie. Płynne linie łączą bardzo rozbudowany maswerk okna w transepcie katedry w Pradze – wielkie półkola, soczewka, ośli grzbiet (P. Parler 1380–1390).

Kolejną, dość liczną grupę tworzą maswerki o nowych kompozycjach i figurach krzywoliniowych (il. 8M). W kaplicy w Nysie nad trzema ostrołukami poprowadzo-

spinning around in a circle. On both sides they are accompanied by two other ones facing downwards.

In St Peter and Paul Church In Legnica (Fig. 8K) there are windows in which the window-head is filled with identical small forms of mouchettes or quatrefoils in tiers⁵. In the 2nd half of the 14th century in the church body in Nysa the tracery was made in which 3+2 arrangement of trefoils in a circle was repeated in tiers; similar tracery can be seen in the church from the 1st half of the 15th century in Kłodzko. These arrangements originate from the English tracery and occur in the presbytery of the Cathedral in Exeter (1280–1309) and in St Mary's chapel of the Cathedral in Wells (before 1326) [11].

⁵ G. Binding determined the time of making windows of Legnica chapels for the years 1327–1379 [11, p. 337].

	1. poł. XV w./1 st half of the 15 th c.	2. poł. XV w./1. poł. XVI w. 2 nd half of the 15 th c./1 st half of the 16 th c.	
K	 Legnica, św. Piotra i Pawła	 Kłodzko	
L		 Jawor	 Wrocław, k. bernard.
M	 Nysa	 Jawor	 Lwówek
N	 Legnica, św. Piotra i Pawła	 Chojnów	 Namysłów
O	 Żary	 Wrocław, k. bernard.	 Lwówek

Il. 8. Maswerki o kompozycji kilkupoziomowej (oprac. H. Golasz-Szołomicka)

Fig. 8. Traceries with several levels of composition (by H. Golasz-Szołomicka)

no miękką linią dwie przecinające się pętle, tworzące na środku kształt soczewki. W oknach w kościele bernardynów w Jaworze w 2. poł. XV w. poszukiwano nowych rozwiązań – najprostsze to rezygnacja z górnego elementu i przedłużenie środkowej laski aż do szczytu ostrołuku. W oknie trójdzielnym przedłużono dwie laski do ostrołuku, a równocześnie półkołami połączono co drugą laskę. Z przedłużonych linii utworzono w górze odwrócony ostrołuk. Maswerki z płynnie prowadzonymi liniami występują w kościele św. Piotra i Pawła w Görlitz (1423–1497) [12] oraz w kościele zamkowym w Wittemberdze (1490–1509, K. Pflüger).

W 1. poł. XVI w. w Lwówku czterodzielne okna wypełniono maswerkami krzywoliniowym, tworzącym różne, swobodne kształty (il. 8M). W trójdzielnych oknach południowej kaplicy nad ostrołukami łączącymi laskowanie poprowadzono kilka lekko wygiętych, prze-

Similar motives which arranged horizontally were also used in the 2nd half of the 15th century (Fig. 8L). In the two windows these are open trefoils and in the western window of the Bernardine Church in Wrocław there are pointed arches forming wavy lines. Smooth lines connect very large window tracery in the transept of the cathedral in Prague – large semicircles, a lens, a ogee (P. Parler 1380–1390).

Another, quite a numerous group, consists of tracery with new compositions and curvilinear figures (Fig. 8M). In the chapel in Nysa above the three pointed arches there are two intersecting loops in the form of a soft line, which create the shape of a lens in the middle. In the windows of the Bernardine Church in Jawor in the 2nd half of the 15th century new solutions were searched – the simplest one was the resignation from the upper element and the extension of the central tracery vertical element up to

cinających się linii. Nie udało się znaleźć przykładów podobnych do tych okien. Element środkowy tworzący kształt 8 oraz przecinające się linie wycięte łukowato występują w oknach kościoła św. Piotra i Pawła w Görlitz, ale w innych proporcjach.

W kilku oknach z 1. poł. XV w. występuje gęste laskowanie połączone w podłuczcu trójliściami i czteroliściami (il. 8N). Niewątpliwie jest to motyw wywodzący się z okien angielskich, określanych jako lancetowate. W transepcie kościoła Minster w Wimborne (1240–1360) znajduje się pięciodzielne okno ze skromną dekoracją, a w kaplicy mariackiej przy katedrze w Chichester (1288–1304) [11] są okna trójdzielne o bardziej rozbudowanym maswerku. Podobne, ale czterodzielne znajdują się w prezbiterium tej katedry (1280–1300). Okna wzorowane na angielskich występują w kościołach niemieckich⁶: w zakrystii katedry w Kolonii (1277) [13], w kościele Panny Marii w Lubece (prezbiterium rozpoczęte w 1277 r.) [13], w katedrze w Regensburgu (korpus 1320–1340), w korpusie St. Lorenzkirche w Norymberdze (ok. 1350) oraz w prezbiterium kościoła parafialnego w Bambergu (1392–1431, P. Parler).

Od XIV w. okna z laskowaniem zakończonym w podłuczcu pojedynczymi, małymi ostrołukami stosowano w kościołach Pomorza Zachodniego (m.in. w kościołach w Gryficach, Kołbaczu, Kołobrzegu, Pyrzycach, Stargardzie Szczecińskim i Trzebiatowie) [14].

W kaplicy w Namysłowie wykonano dwa okna z pionowym laskowaniem, które przecinają dwa ramiona trójkąta z dekoracją od spodu – trójliściami w środku i połową trójliścia po bokach. Podobnie dekorowany trójkąt znajduje się w oknie nad portalem Grosse Halle przy kościele św. Piotra i Pawła w Görlitz. Jest to szerokie okno czterodzielne o łuku odcinkowym. Grosse Halle wzniesiono na początku XV w. i przebudowano na początku XVI w. [12].

Ostatnią grupę tworzą okna z laskowaniem, ale bez elementów kół, ostrołuków, wieloliści, charakterystycznych dla maswerków (il. 8O). W Żarach, Wrocławiu i Lwówku Śląskim utworzono nowe, linearne maswerki z laskowaniami, które przedłużone tworzą w podłuczcu sieć lekko wygiętych, przecinających się linii. W Anglii motyw ten stosowano od około połowy XIII w. Przykładem może być trójdzielne okno w St. Mary-le-Wigford w Lincoln (ok. 1260) oraz okno prezbiterium katedry w Chichester (1280–1300) [11].

W okresie od XV do połowy XVI w. okna maswerkowe na Śląsku otrzymały wiele różnych kompozycji. Niektóre z nich znacznie wcześniej pojawiły się w kościołach zachodnich, zwłaszcza angielskich, jak układy linearne (il. 8N, O), a na Śląsku zaczęto je stosować od początku XV w. Prawdopodobnie przysły za pośrednictwem budowniczych pracujących w Niemczech, na Pomorzu Zachodnim, a także mogły być wzorowane na oknach kościołów Piotra Parlera. Śląscy budowniczowie, znając różne przykłady maswerków z Zachodu czy Pomorza

the top of the pointed arch. In the tripartite window two vertical elements were extended to the pointed arch, while every other vertical element was combined by semicircles. A reversed pointed arch was formed in the upper part from the extended lines. Tracery with smooth lines appear in St Peter and Paul Church in Görlitz (1423–1497) [12] and in the castle church in Wittenberg (1490–1509, K. Pflüger).

In the 1st half of the 16th century in Lwówek four quadripartite windows were filled with curvilinear tracery which formed different and free shapes (Fig. 8M). In the tripartite windows of the southern chapel there are several slightly bent and intersecting lines above the pointed arches which ended the tracery design. We were unable to find examples similar to those windows. The central element in number eight shape as well as intersecting arched lines appear in the windows of St Peter and Paul Church in Görlitz but in different proportions.

In several windows from the 1st half of the 15th century we can notice tracery consisting of numerous stonework elements, which is connected by means of trefoils and quatrefoils in the window-head (Fig. 8N). Undoubtedly, this is a motive which derives from the English windows and it is known as a lancet window. In the transept of Minster Church in Wimborne (1240–1360) there is a pentapartite window with a simple decoration, whereas in St Mary's Chapel at the Cathedral of Chichester (1288–1304) [11] the windows are tripartite with more extensive tracery. Similar but quadripartite windows appear in the presbytery of this cathedral (1280–1300). The windows are modelled on the English patterns and appear in German churches⁶, i.e. in the sacristy of the cathedral in Cologne (1277) [13], in Mary Virgin Church in Lübeck (presbytery started in 1277) [13], in the cathedral in Regensburg (body 1320–1340), in the body of St Lorenz Church in Nuremberg (about 1350) and in the presbytery of the parish church in Bamberg (1392–1431, P. Parler).

Since the 14th century the windows with the tracery design ended in the window-head by means of single pointed arches were used in the churches of Western Pomerania (for instance in churches in Gryfice and Kołbacz, Kołobrzeg, Pyrzyce, Stargard Szczeciński and Trzebiatów) [14].

In the chapel in Namysłów two windows with vertical tracery were made and they cross-cut two arms of a triangle with a decoration from the bottom – a trefoil in the centre and a half of the trefoils on the sides. A similarly decorated triangle occurs in the window above the portal Grosse Halle at St Peter and Paul Church in Görlitz. It is a wide quadripartite window with a segmental arch. Grosse Halle was erected at the beginning of the 15th century and it was rebuilt at the beginning of the 16th century [12].

The last group consists of windows with tracery designs, however, without such elements as circles, pointed arches, multi-foils, which are so characteristic of tracery (Fig. 8O). In Żary, Wrocław and Lwówek Śląski new

⁶ G. Binding nie zwrócił uwagi na ten typ okien w Niemczech [11].

⁶ G. Binding makes no mention of this window type in Germany [11].

Zachodniego, tworzyli wiele nowych, własnych kompozycji. Wyjątkowe są kościoły, w których powtarzano kilka motywów, w większości niemal każde okno ma inny maswerk.

linear tracery with vertical decorations was made; it was elongated and it formed a net of slightly curved intersecting lines in the area below the arch. This motive was used in England starting from the middle of the 13th century. A tripartite window in St Mary-le-Wigford in Lincoln (about 1260) can be an example as well as one of the windows in the cathedral presbytery in Chichester (1280–1300) [11].

In a period from the 15th century until the mid-16th century window tracery in Silesia received a wide variety of compositions. Some of these compositions, such as linear arrangements (Fig. 8N, O) appeared much earlier in the western churches, particularly in the English churches, whereas in Silesia they were used since the beginning of the 15th century. Probably they came through builders working in Germany and Western Pomerania as well as they could be modelled on the windows of churches by Peter Parler. Silesian builders who were familiar with various examples of tracery in the West or Western Pomerania, created many new compositions of their own. The churches in which several motives were repeated are unique and in most of them almost every window has a different tracery design.

Translated by
Bogusław Setkowicz

Bibliografia/References

- [1] *Architektura gotycka w Polsce*, T. Mroczko i M. Arsyński (red.), T. 2: *Katalog zabytków*, A. Włodarek (red.), Instytut Sztuki PAN, Warszawa 1995.
- [2] Pilch J., *Leksykon zabytków architektury Dolnego Śląska*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2005.
- [3] Pilch J., *Leksykon zabytków architektury Górnego Śląska*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2008.
- [4] Kozaczewska-Golasz H., *Opole – katedra pw. Znalezienia Krzyża Świętego*, „Architectus” 2014, Nr 1(37), 9–18.
- [5] Burgemeister L., Grundmann G., *Die Kunstdenkmäler der Stadt Breslau*, Kommissionsverlag Von Wilh. Gottl. Korn., Breslau 1933.
- [6] Niemczyk M., *Kaplice mieszczkańskie na Śląsku w okresie późnego gotyku*, „Roczniki Sztuki Śląskiej” 1983, R. 13, 9–65.
- [7] Lasota C., Legendziewicz A., *Badania gotyckiej architektury Namysłowa. Kościół parafialny miasta lokacyjnego*, „Architectus” 2005, Nr 1–2(17–18), 21–33.
- [8] Hanulanka D., *Świdnica*, seria *Śląsk w zabytkach sztuki*, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków 1973.
- [9] Steinborn B.G., *Lubin*, seria *Śląsk w zabytkach sztuki*, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969.
- [10] Kozaczewska-Golasz H., Golasz-Szołomicka H., *Średniowieczne kościoły halowe na Śląsku*, cz. 3, GRANT, Wrocław 2012.
- [11] Bindig G., *Masswerk*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1989.
- [12] Lutsch H., *Verzeichnis der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien*, Bd. 3, Verlag Von Wilh. Gottl. Korn., Breslau 1891.
- [13] *Gotyck. Architektura, rzeźba, malarstwo*, R. Toman (red.), Köne-mann, 2004.
- [14] Pilch J., Kowalski S., *Leksykon zabytków, architektury Pomorza Zachodniego i ziemi lubuskiej*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2012.

Streszczenie

W artykule przedstawiono śląskie maswerki, które zachowały się w 10 kościołach wzniesionych od początku XV w. do około połowy XVI w. oraz w kaplicach kościołów wcześniej ukończonych. Pod względem kompozycji można je podzielić na centralne i kilkupoziomowe. Wykorzystano w nich formy kół, ostrołuków, łęków półkolistych, wielolici i rybie pęcherzy stosowane w poprzednich okresach. Z elementów tych powstały nowe kompozycje, często stanowiące zwielokrotnienie układów wcześniejszych, ponieważ tworzono je dla szerokich okien cztero-, sześćo-, a nawet ośmiodzielnymi. Nowy układ pojawił się w centralnej kompozycji okna w kościele św. Piotra i Pawła w Legnicy, wzorowany na północnej rozecie katedry w Chartres. Rzadko występowały wirujące rybie pęcherze, ponieważ tworzono z nich nowe kompozycje. W kilku oknach całe podłuczca wypełnione zostały jednakowymi, drobnymi motywami. Pojawiły się formy i kompozycje krzywolinijne. Angielskie pochodzenie mają maswerki, w których gęste laskowanie łączy w górze pojedyncze ostrołuki, oraz z laskowaniami przecinającymi się w podłuczcu. Budowniczowie śląscy znali maswerki stosowane na Zachodzie i z podobnych elementów tworzyli własne, nowe kompozycje.

Słowa kluczowe: Śląsk, kościoły XV–XVI w., maswerki

Abstract

The article presents Silesian traceries which have survived in ten churches created from the beginning of the 15th to mid-16th and also in chapels of churches built earlier. With regard to their composition they may be divided into a central one or several levels. Such forms as circles, pointed arches, semicircular arches, multi-foils and mouchettes were used as in former periods. New compositions were formed from these elements, often being manifold of earlier ones, because they were created for wide quadripartite, sexpartite, and octopartite windows. The new arrangement appeared in the central composition of the window in St Peter and Paul Church in Legnica modeled on the north rosette in the Chartres Cathedral. Rotating mouchettes appeared seldom because they were used in new compositions. In a few windows the whole window-head were filled with identical, small motives. There appeared curvilinear forms and compositions. Traceries have an English origin in which dense fluting is connected, in the upper part, by individual pointed arches and with fluting intersecting in the area below the arch. Silesian builders were familiar with traceries used in the West and they created their own new compositions with these elements.

Key words: Silesia, churches from the 15th to 16th century, tracery windows